Natuurlijk, dit kunnen we niet.

Liefde, gelijk wij ons die menschelijk uitwerken, en dan in idealen zin op God overbrengen, is niet in één adem te noemen met het verwijzen van een bewust en gevoelend wezen tot zulk een ontzettenden staat van niet uit te spreken jammer.

Zelfs al denkt ge voor meer dan één het zielelijden en de lichaamspijn in het verderf als in graad en maat niet zeer diepgaande, dan nog is de gedachte dat er nooit een eind aan komt, een strik des doods die u de keel toenijpt.

Uw menschelijke liefde, wat is ze bij de liefde Gods vergeleken; en toch, reeds als mensch kunt ge het denkbeeld zelfs van eeuwig verderf niet verdragen, en hoe dan deze op alle verlorenen toegepaste werkelijkheid u in God te denken, zonder dat ze voor uw besef een schaduw op Gods volzaligheid moet werpen.

Daar kunnen we niet bij. Dat kunnen we ons niet ontraadselen. En ge misleidt uzelven, zoo ge er over heen glijdt.

Ons gevoel en onze rede stuiten hier.

Elke poging om dit mysterie door redebeleid onzerzijds op te lossen, *moet* falen.

In stille aanbidding kunnen we ons terugtrekken. We kunnen de hand op den mond leggen, en belijden dat Gods liefde te groot is, dan dat wij die liefde begrijpen zouden.

Maar tegenspreken, dat hier is, wat ons stuit en terug doet deinzen, dat kunt en dat moogt ge niet.

Wat is daarbij nu de weg des geloofs?

Te zien op Jezus en uit zijn menschelijk gevoel de lichtstraal te laten vallen op wat hier duister is.

Als ge u afvraagt, wie rijker en voller de Liefde Gods heeft bekend: Jezus of gij, dan is er voor u geen aarzeling, en dan belijdt ge in ootmoed en nederigheid, dat al uw stamelen over de Liefde Gods wegzinkt, vergeleken bij de hemelsche taal waarin uw Heiland de Liefde Gods heeft verheerlijkt.

Hier is nauwelijks vergelijking denkbaar. Vooral op het stuk der Goddelijke liefde heeft niemand den Vader gekend dan de Zoon, en hij aan wien de Zoon het wil openbaren.

Nooit heeft vóór Jezus of buiten Jezus de wereld verstaan wat het zeggen wil, dat God is Liefde.

Maar indien dit nu zoo is, en indien met terdaad Jezus zoo oneindig veel fijner dan gij weten en gevoelen kon, en geweten en gevoeld heeft, wat met de Liefde Gods al dan niet onbestaanbaar is, valt dan heel uw bedenking alsot een eeuwig verderf bij een God die de Liefde is, niet kon gedacht worden, niet geheel en volstrekt en onmiddellijk weg door het stellige en eenvoudige feit, dat uw Heiland, dat uw Jezus, dat Hij, die alleen God in Zijn wezen kende, ons juist het tegendeel geleerd heeft?

Jezus aarzelt nooit.

Steeds en gedurig en zonder ophouden predikt hij ons die beide met even stellige verzekerdheid, èn het *„Alzoo lief heeft God de wereld gehad"*, én dat de goddeloozen gaan zullen in de eeuwige pijn.

Jezus predikt niet het eerste rijk en in overdadige taal, en het tweede even ter loops en nauwelijks uitgesproken.

Neen, beide, eenerzijds de Liefde Gods, en anderzijds het Eeuwig verderf, ze vormen de twee polen, waar het Evangelie van Jezus tusschen door straalt.

Zoo min er licht zich teekent zonder schaduw, zoo min is de glans van de Liefde Gods in het Evangelie van Jezus zonder de steeds verzellende schaduw van de buitenste duisternis.

En hiermee is voor het geloof de zaak beslist.

Wie onzer zou ooit durven zeggen, dat hij teederder dan Jezus gevoelt, wat tegen de Liefde Gods al dan niet indruischt?

Dit ook maar te denken, ware u boven uw Heiland stellen.

En daarom rust het geloof ook hier in de aanbiddelijke hoogheid van den Christus.

Voor Christus hier geen strijd.

Dan kan de strijd, die bij u opkomt, ook niet wezenlijk zijn.

Dan komt die tegenstrijdigheid niet anders op, dan uit het onzuivere van uw kennisse Gods.

Jezus is onze maatstaf, ook voor ons innerlijk bestaan als *mensch*.

Reeds onder elkander merken we telkens, hoe de menschelijke maatstaf niteenloopt. Den één hoort ge vergoelijken, ja soms aanprijzen, wat voor de conscientie van den ander stellig zonde is; en ook al gaat het verschil niet altoos zoo ver, keer op keer voelt ge toch in uw omgang en in de gesprekken, dat de een zooveel edeler denkt, fijner gevoelt en rechtvaardiger oordeelt dan de ander. Van den één voelt ge dat ge ver boven hem staat, van den ander dat hij ver staat boven u.

Maar welke verschillen ten deze ook onder menschen bestaan, dat alles valt geheel weg, vergeleken bij het verschil dat tusschen u en uw Heiland bestaat.

Voor hem buigen we ons in aanbidding neder, en als in hem het menschelijk gevoel anders spreekt dan in ons, dan oordeelt Jezus uw hart en nooit uw hart Jezus.

Op welk punt in het heilige dan ook voor het besef en gevoel van Jezus de strijd *niet* bleek te bestaan, die bij ons opkomt, stelt Jezus ons de wet en niet wij aan Jezus.

Er blijkt dan, dat ons menschelijk gevoel ons op het dwaalspoor leidde, en dat ons gevoel als het gevoel van Jezus moet worden, zullen we de waarheid verstaan en bezitten kunnen.

De liefde Gods en het eeuwig verderf streden niet voor Jezus; en strijden ze desniettemin voor uw gevoel met elkander, dan toont dit hoe uw gevoel zuivering moet ondergaan, en hoe steeds inniger zielsgemeenschap met Jezus de weg is, die ook u alleen tot verzoening van wat scheen te strijden, brengen kan.

En wat is nu zoo opmerkelijk?

Dit, dat zelfs in niet geloovige kringen, waar uit men eerst in naam der Liefde Gods elk denkbeeld van een hel zorgvuldig gebannen had, en dat niet eens meer fluisterend, almeer de vraag opgaat, of op die wijs de liefde niet ten slotte elk besef van *recht en gerechtigheid* te niet doet, en of alle loochening van eeuwige straffen niet eindigen moet met reeds hier op aarde ons menschelijk leven te verlagen.

De oude vraag, die met haar centenaarsgewicht terugkeert. Liefde zal geen eeuwige straf gedoogen, maar gedoogt uw begrip van Liefde dan wel, dat hier op aarde de boosheid triomfeert en de onschuld vertreden wordt? Zulk een verhaal als pas weer uit België in de pers de ronde deed van een schapenkoopman, die jaren achtereen de herders, die om geld voor hun schapen kwamen, naar binnen lokte, en ze meedoogenloos vermoordde; ten minste acht, misschien elf schaapherders achter elkaar. Is hier geen stem des bloeds die naar God roept?

En nu is dit nog een zeldzame misdaad, maar van zulk onrecht in anderen vorm is de wereld, is het leven vol.

Het recht struikelt langs de straten, en onder alle volk worden de tranen der ellendigen geschreid en buigt boosheid, wat recht is, krom.

En hiervoor biedt dit leven geen verzoening. De vertredene en ellendige sterft zonder gekroond te zijn in zijn onschuld, en de booswicht sterft zonder dat 't recht zijn gruwel terugdrong.

Dit nu doet met de stem des bloeds en uit de tranen der verdrukten de vraag oprijzen: Zou ook de Rechter der gansche aarde geen recht doen?

En waar op die vraag het bittere antwoord komt in den worm die nooit sterft, en in het vuur dat niet wordt uitgebluscht, daar trilt zelfs in ons onzuiver menschelijk hart een snaar, die op de gerechtigheid van Hem die de Liefde is, een Amen, *Hallelujah* doet hooren.

Dr. A. KUYPER,

De Gemeene Gratie.

Nu binnenkort deel III van dit premiewerk zal verschijnen, verzoeken wij beleefd den inteekenaren, die het voor dit deel verschuldigd bedrag (ad. ƒ 3.— per exemplaar) nog niet, of slechts gedeeltelijk voldeden, ons alsnog per omgaande het resteerend bedrag te doen toekomen.

Bij de abonné's die op den 20sten October a. s. voor deel III òf niets, òf een onvoldoend bedrag zullen geremitteerd hebben, wordt over het verschuldigd bedrag (verhoogd met 6 cents voor incassokosten) per postkwitantie beschikt.

Voorts berichten wij, dat op veler verzoek ook losse stempelbanden worden verkrijgbaar gesteld, die franco worden toegezonden na ontvangst van ƒ 2.— per stel van 3 banden.

Adm. „De Heraut."

14 October 1904.

Amsterdam, 14 Oct. 1904.

Religie en Zedelijk leven.

Met bijzondere ingenomenheid werd door ons kennis genomen van de rede, waarmede Prof. Dr. H. Visscher zijn college voor den nieuwen cursus opende.

Reeds het onderwerp trekt aan.

Om het verband tusschen religie en zedelijk leven gaat in onze dagen de strijd. Eenerzijds staan de mannen der independente moraal, die beweren, dat de religie goed moge zijn voor den lager ontwikkelden mensch om hem op het pad der deugd te houden, maar dat naarmate de evolutie voortschrijdt en de mensch een hooger standpunt bereikt, het tuchtmeesterschap der religie ontbeerd kan worden en het zedelijk leven, stoelend op eigen wortel, te rijker vrucht dragen zal. Terwijl daartegenover heel de Christelijke Kerk belijdt, dat zonder religie het zedelijk leven van zijn vasten grondslag ontbloot is, nog wel als de afgesneden bloem een tijd lang nabloeien kan, maar ten slotte verdorren moet en een caricatuur wordt van wat het zedelijk leven naar Gods ordinantie moet zijn.

Prof. Visscher heeft in dien strijd voor het Christelijk standpunt een pleidooi geleverd, dat door keurigheid van taal, rijkdom van beeldspraak, helderheid van betoog een genot voor den lezer is en tegelijk door bondigheid van bewijs en afdoende argumentatie als apologie wetenschappelijke waarde heeft.

Gelijk van zelf spreekt, kon bij dit apologetisch verweer niet worden uitgegaan van het principium unicum Theologiae. De philosophische Ethiek, die met het droombeeld eener autonome en independente moraal dweept, buigt niet voor een beroep op de autoriteit der Heilige Schrift, wier gezag op ethisch gebied ze juist bestrijdt. Hier kan de tegenstander alleen van ongelijk overtuigd worden door hem aan te toonen, dat historisch het zedelijk leven nooit buiten de religie om zich ontwikkeld heeft en dat de empirische feiten van het zedelijk leven zelf, gelijk ieder mensch die om en in zich waarneemt, met een autonome moraal in strijd zijn.

Die eenig juiste en goede weg is dan ook door Prof. Visscher ingeslagen. Elke poging die beproefd is om den oorsprong van het zedelijk leven buiten de religie om te verklaren, wordt door hem als in strijd met de resultaten der historische wetenschap gewraakt. Met name wordt hierbij breede aandacht geschonken aan de evolutie-hypothese van Darwin, die liefst als resultaat van onbevangen wetenschappelijk onderzoek zich aandient, maar in den grond niets anders dan een onbewezen dogma is. En niet minder afdoend is het tweede deel van dit betoog, waarin Prof. Visscher aantoont, hoe de verschillende stelsels, die de autoriteit, waardoor het zedelijk leven beheerscht wordt, uit den mensch zelf trachten te verklaren, met het zedelijk leven zelf in strijd zijn, omdat deze zedelijke autoriteit steeds door den mensch ervaren wordt als een macht die boven hem staat, onafhankelijk is van zijn denken of willen, het „Gij zult" als heilige wet in zijn ziel heeft geschreven. Zoo bevestigt èn de historie van ons menschelijk geslacht èn de analyse van het zedelijk leven zelf wat de Christelijke Kerk op grond van Gods Woord belijdt, dat religie en zedelijk leven niet te scheiden zijn, omdat de wet van het zedelijk leven door God aan den mensch gegeven is.

Deze korte opgave van den inhoud moge strekken om te doen zien, hoe actueel deze rede is, nu op politiek en paedagogisch gebied al wat met de religie gebroken heeft op losmaking van den band tusschen religie en zedelijkheid aandringt en daarvan voor de ontwikkeling van het zedelijk leven de rijkste vruchten hoopt. Zal het zedelijk leven onder ons volk waarlijk opbloeien, dan kan dit niet anders, dan doordat juist omgekeerd het religieus besef wordt versterkt en door den band aan God ook de band aan zijn wet in de conscientie weer wordt vastgelegd.

Voor dit kloeke woord zijn wij Prof. Visscher dankbaar. Het toont dat de goede verwachting, die ons Christen volk van zijn komst aan Utrecht's hoogeschool had, niet wordt beschaamd.

Gijsbertus Voetius.

Dr. A. C. Duker heeft thans het eerste stuk in het licht gezonden van het tweede deel van zijn levensbeschrijving van onzen grooten theoloog en canonicus Voetius.

Al betreuren wij het, dat geen geestverwant van Voetius dezen arbeid ondernomen heeft, toch mag dit in geenen deele te kort doen aan de waardeering voor hetgeen hier door Dr. Duker ons geleverd wordt. De nauwkeurigheid van zijn onderzoek, maakt deze biografie tot een model van historische akribie. Van partijdigheid valt geen spoor te ontdekken, waar Dr. Duker zoo objectief mogelijk de feiten spreken laat. En al mag Dr. Duker met Voetius' geestesrichting niet sympathiseeren, uit zijn arbeid spreekt toch genoeg de waardeering, die hij gevoelt voor de vastheid van Voetius' beginsel, de veelomvattendheid van zijn kennis, de ongemeene werkkracht waarover Voetius beschikte.

Dr. Duker is thans in dit tweede deel genaderd tot die periode van Voetius' leven, die voor de Gereformeerde kerk en theologie wel het meest belangrijk is, zijn hoogleeraarschap aan de Utrechtsche hoogeschool. Dit eerste stuk behandelt de openingsdisputatie onder Voetius' leiding gehouden en den daarop gevolgden twist met de Remonstranten; terwijl in een tweede hoofdstuk de strijd geteekend wordt, door Voetius aangebonden tegen Maresius, over het zitting nemen van Gereformeerden in de Bossche broederschap. Het is zeer te hopen, dat Dr. Duker tijd en kracht moge vinden om deze belangrijke studie te voltooien; de langzame voortgang van dit werk, hoe begrijpelijk ook met het oog op den omvangrijken voorarbeid, doet wel eens de vrees opkomen, of het aan Dr. Duker gegund zal worden, de kroon op zijn arbeid te zetten.

Moge de belangstelling, die ook onzerzijds aan dit werk geschonken wordt, daarom een aansporing wezen voor den schrijver, om al zijn kracht aan dezen arbeid te wijden. Al mag deze biografie ons Gereformeerden nog niet geven wat we behoeven, de schildering van de rijke gave, die God aan Nederland's kerk in dezen machtigen kampioen voor de Gereformeerde belijdenis schonk, toch kan zij uitnemend dienst doen, om het leven en den arbeid van Voetius beter te leeren kennen en waardeeren, en daarom wordt ze door ons van harte aanbevolen.

De plaats van den mensch in het heelal.

IV.

Dat niet alleen de zon als bron van licht en warmte voor de aarde onmisbaar is, maar dat ook de sterenwereld buiten ons zonnestelsel met de aarde in verband staat en voor den mensch een doel heeft, toonde ons vorig artikel aan.

Op drie punten wezen we toen.

Vooreerst, dat de sterren in haar schitterende pracht de nachtelijke duisternis verhelderen en door haar verheven schoon den mensch tot bewondering opwekken en aanbidding van God.

Ten tweede, dat in die sterren, zoowel door haar onderlinge groepeering als door haar schijnbaar wisselenden stand, den mensch een middel is gegeven om tot een vaste tijdsindeeling te komen.

En ten derde dat die sterren dienst doen voor reiziger en zeeman om de plaats te bepalen, waar hij zich bevindt, en de richting aan te geven, waarheen hij zich wenden moet. Zonder Noordpoolster, die het Noorden onbedriegelijk aangeeft, zou vóór de uitvinding van het kompas geen zeeman zich in vreemde zeeën hebben gewaagd.

Toch is hiermede niet genoeg gezegd. Dit alles raakt het zijdelingsche nut, dat de mensch uit de *beschouwing* van deze sterrenwereld trekt. En de vraag gaat veel dieper, of deze sterren ook niet *rechtstreeks* invloed op onze aarde uitoefenen en of zonder deze sterren de aarde als woonplaats voor den mensch wel geschikt zou kunnen zijn.

Nu is deze vraag zeker niet zoo gemakkelijk te beantwoorden als die naar den invloed van de zon op onze aarde. Maar de jongste ontdekkingen op het gebied van het licht geven hier toch aanduidingen, die voor de toekomst een oplossing ook van dit probleem mogen doen verwachten. En van deze vingerwijzing mag de geloovige wetenschap zeker dankbaar gebruik maken om aan te toonen, dat de sterrenwereld met deze aarde in het nauwste verband staat en evenals de zon dienst doet om op deze aarde het organisch leven mogelijk te maken.

Aan deze ontdekkingen danken wij toch de wetenschap, dat de lichtstraal niet alleen dient om *licht* te verspreiden en *warmte* te geven, maar dat van haar ook een *chemische* werking uitgaat. Het feit zelf is bekend genoeg. In een kamer, waar het zonnelicht fel binnendringt, verschieten de kleuren van uw meubelen en gordijnen. Dat verschieten is een gevolg van de chemische werking van het licht, die niet alleen de kleur veranderen doet, maar zelfs het weefsel van de stof aantast en langzamerhand verteren doet. Gordijnen, die al te lang in het felle zonlicht gehangen hebben, kunt ge als rag van elkander scheuren. Aan die chemische werking van het licht is zelfs heel de kunst van de photographie te danken. Wanneer ge in het volle zonlicht u voor het photographietoestel plaatst, dan vangt ge het licht op en weerkaatst de lichtstralen op de gevoelige plaat in de camera obscura. De stof, waarmede deze plaat bestreken is, wordt door de chemische werking van die lichtstralen veranderd, en zoo ontstaat het beeld, dat sprekend uw gelijkenis weergeeft. Niet de photopraaf maakt uw potret, maar gij zelf zijt het, die door het licht uw eigen beeld hebt geteekend.

Die chemische werking van het licht nu gaat volstrekt niet alleen uit van die lichtstralen, die ge met uw oog kunt waarnemen, maar evengoed en nog veel sterker zelfs van die lichtstralen, die voor uw oog onwaarneembaar zijn. Het menschelijk oog is toch evenals het menschelijk oor zoo door God ingericht, dat het slechts binnen zekere grenzen waarnemen kan. Het oor kan niet elk geluid opvangen; reeds op een kerkorgel zijn de diepste bastonen voor een gewoon gehoor als *geluid* nauwelijks waarneembaar. En zoo is het ook met de lichtstralen. De zoogenaamde ultra-violetstralen of X-stralen kunnen door het menschelijk oog niet gezien worden, en toch hebben deze stralen van het licht zulk een intense kracht, dat zij door het menschelijk lichaam heendringen en op de fotografische plaat het inwendige van het lichaam afteekenen. Een ontdekking, die voor de geneeskunde van het hoogste belang is geweest en onze doctoren in staat stelt allerlei onderzoekingen te doen, waaraan vroeger zonder operatie niet gedacht kon worden. Hoe scherp de werking van deze onzichtbare lichtstralen is, blijkt wel het meest afdoende daaruit, dat wie arm of been te lang aan deze x-stralen bloot stelt, gevaar loopt dat niet alleen in de huid ernstige wonden ontstaan, maar dat zelfs de spieren onder de huid worden aangetast en als 't ware verbranden.

Bij de photographie en bij de x-stralen wordt deze chemische werking van het licht wel het sterkst waargenomen, maar deze werking strekt zich over heel de schepping uit en is een der machtigste middelen, waarvan God zich bedient om voor het leven op aarde te zorgen. Vooreerst negatief, doordat het licht de eigenschap bezit van doodend in te werken op die talrijke bacteriën en baccillen, die de oorzaak zijn van zoo menig ernstige krankheid. Wanneer de tegenwoordige geneeskunde zooveel nadruk legt op veel licht in de ziekenkamer, zonnebaden voorschrijft voor zwakke personen, het geconcentreerde licht als geneesmiddel gebruikt voor huidziekten als lupus en andere, dan vindt dit altoos weer zijn oorzaak in de chemische werking, die van het zonnelicht uitgaat. Zonder licht en zonder lucht is geen gezondheid mogelijk.

Maar hetzelfde geldt evenzeer positief. Het menschelijk organisme is zoo geschapen, dat het telkens vernieuwing behoeft. De cellen, waaruit het lichaam is opgebouwd, „verbranden" gelijk men het gewoonlijk noemt, en moeten daarom telkens door nieuwe worden vervangen. De groote fabriek nu, waar deze nieuwe cellen geproduceerd worden, is de plantenwereld. Niet ons menschelijk lichaam en ook niet het dierlijke, maar alleen de plant bezit het wonderbare vermogen om de anorganische stoffen in zich op te nemen, te assimileeren en in dien vorm om te zetten, waardoor ze èn voor het menschelijk èn voor het dierlijk lichaam als voedsel geschikt worden. Of de menschen dit voedsel òf door middel van het dier òf rechtstreeks uit de plantenwereld zelf ontvangen, doet niets ter zake. Het vleesch dat we eten, danken we aan de koe, die het op haar beurt weer ontleende aan het gras van de weide. Zoowel uw brood, dat ge uit het koren hebt bereid, als uw vleesch, dat ge bij uw slager hebt gekocht, is daarom zonder de plantenwereld ondenkbaar. De anorganische stoffen, die zóó in uw lichaam ingebracht, u niets zouden baten of zelfs doodelijk zouden werken, worden door de plant zonder gevaar opgenomen en tot voedsel verwerkt. De mensch kan alleen leven van brood, maar de plant zuigt haar voedsel op uit de aarde. Daartoe ontving ze haar wortels en haar bladeren. Beide zijn, indien ge zoo wilt, de mond, waarmede de plant haar voedsel tot zich neemt, en dit voedsel omzet in de cel, die voor het dierlijk en menschelijk lichaam noodig is.

Vraagt men nu hoe dit proces in de plant toegaat, zoo luidt daarop het antwoord, dat een der machtigste factoren bij die omzetting de chemische werking is van het licht. Het is die chemische werking van het licht, waardoor de wazige druiventros zwelt aan den wijnstok; waardoor het goudgele koren rijpt in de halm; waardoor het malsche gras de weiden overdekt. Een zomer, zoo rijk aan zonnelicht als we thans achter ons hebben, is daarom voor den bouwboer zulk een rijke zegen. In Oostersche landen, waar het zonnelicht zooveel rijker straalt, toont de plantenwereld een groei en rijkdom van vormen, als in ons kouder klimaat nooit wordt aanschouwd. Licht is voor de plant dus een levensvoorwaarde. Mensch en dier kunnen desnoods een tijdlang zonder licht het uithouden, maar de plant, die geen licht heeft, verkwijnt en sterft. Zonder licht zou geen plantenwereld op aarde denkbaar zijn. Eerst toen God het licht geschapen had, kon zijn scheppend woord tot de aarde uitgaan, dat „de aarde zou uitschieten grasscheutjes, kruid zaadzaaiende en vruchtbaar geboomte, dragende vrucht naar zijn aard." Was de schepping van het licht niet voorafgegaan, dan zou de plantenwereld even spoedig zijn te niet gegaan, als ze op Gods bevel uit de aarde ontsproten was.

Eerst wie dat helder heeft ingezien, hoe zonder plantenwereld mensch noch dier kan bestaan en hoe die plantenwereld wederom zonder licht ondenkbaar is, kan ook begrijpen de beteekenis die de sterren voor deze aarde hebben.

Want wel is het licht van de zon de eerste en voornaamste bron, waardoor de plantenwereld in stand gehouden wordt, maar de eenige bron is het niet. Het zonnelicht werkt alleen gedurende den dag, en als de zon is ondergegaan houdt haar werking op de plantenwereld op. Maar thans vangt in den nacht een geheel andere lichtwerking aan; het is het licht van de duizenden en duizenden sterren, wier glansen doordringen tot de aarde. Ons oog kan slechts het licht van een klein getal dier sterren onderscheiden; de meeste sterren hebben zoo weinig lichtglans, dat ze voor ons onzichtbaar zijn. Maar al ziet ons oog haar lichtstralen niet, die stralen dringen toch door op de aarde, en de gevoelige plaat van het photographietoestel vangt ze op en toont ons, dat deze sterren bestaan. Plekken aan den hemel, waar ons oog slechts een paar sterren waarneemt, blijken nu bezaaid te zijn met sterren. En evenals de gevoelige plaat van het photographietoestel de chemische werking van het licht dezer sterren ondergaat, zoo is het ook met de bladeren der planten en boomen. Gevoeliger voor de inwerking van het licht dan het netvlies van ons oog, gaat geen lichtstraal voor hen verloren. Wij mogen de meeste dier sterren niet kunnen zien, de chemische kracht van het licht, dat ze uitstralen, oefent daarom niet minder haar werking uit.

Welk een rol nu dat sterrenlicht in het leven der planten speelt, is een vraag, die de wetenschap nog niet heeft beantwoord. Slechts op één ding kan gewezen worden. Evenals bij den mensch en het dier de wisseling van dag en nacht gepaard gaat met een overgang uit het wakende in het slapende leven, zoo is ook het leven van een plant in den nacht anders dan over dag. Bij mensch en dier bestaat die overgang daarin, dat hij 's nachts rust, dat in die slaap de actie van het lichaam uitwendig stilstaat en inwendig vermindert. Bij de plantenwereld daarentegen is dat zoo niet. De plant groeit 's nachts evengoed door, soms zelfs sterker dan overdag. Maar wel ligt het verschil daarin, dat de werking van het plantenleven in den nacht een geheel ander karakter vertoont. Planten, die ge overdag zonder schade in uw kamer kunt hebben, worden 's nachts gevaarlijk. Overdag ademt de plant zuurstof uit, in den nacht stikstof. In hoeverre die veranderde functie van het plantenleven nu saamhangt met de eigenaardige chemische werking, die het sterrenlicht op de plantenwereld uitoefent, is nog niet uitgemaakt. Maar het feit zelf, dat het leven der planten door den invloed van het licht beheerscht wordt; dat zonder licht de plant haar ontwikkelingsgroei niet kan voortzetten, wijst er op, hoe een nacht, waarin alle licht aan den hemel zou zijn uitgedoofd, zooals zonder sterrenwereld het geval zou wezen, ook voor de planten gevolgen zou hebben, waarvan de beteekenis niet mag worden onderschat.

In hoeverre ditzelfde ten deele ook geldt van het menschelijk en dierlijk lichaam, laten we thans rusten. Bij de plant is de chemische werking van het licht het sterkst, en daarom vestigden we op de plantenwereld vooral de aandacht. Maar naarmate de wetenschap verder voortschrijdt en de „wonderen van het licht" ontsluiert, zal het steeds duidelijker blijken, dat zelfs de zwakste lichtstraal, die van de verst afgelegen ster op de aarde doordringt, hier een roeping heeft te vervullen. Een aarde, die alleen overdag het licht der zon ontving, om daarna elken nacht in tastbare duisternis te worden gehuld, zou niet alleen voor de plantenwereld, maar ook voor mensch en dier zulk een geheel andere omstandigheden aanwijzen, dat het de vraag is, of het leven dan nog bestaan kan. Wat Prof. Donders eens gezegd heeft, dat elke atoom in het heelal met de andere atomen saamhangt en daarop invloed uitoefent, geldt in nog in veel sterkere mate van die machtige sterren, die God aan den hemel schiep. Hoe eindeloos ver ook van deze aarde verwijderd en door afstanden van ons gescheiden, die zelfs door geen getallen zijn uit te drukken, — de lichtstraal, die van deze zonnen uitstraalt, dringt door het heelal heen, raakt deze aarde aan, en oefent invloed op al wat op haar leeft.

De voorstelling, alsof onze aarde alleen in verband zou staan met ons zonnestelsel, maar de sterrenwereld daarbuiten voor haar geen doel zou hebben, is daarmede onhoudbaar gebleken. Indien zelfs van die sterren, die het menschelijk oog niet waarnemen kan, het licht toch de aarde bereikt en gelijk alle licht invloed oefent op het organische leven, dan is er ook een band tusschen ons en die sterrenwereld en vervalt vanzelf het bezwaar, dat deze aarde niet het middelpunt en het doel kan wezen, waarom God die sterrenwereld schiep.

Toch dient hierbij één ding wel in het oog te worden gehouden, opdat men niet in een andere eenzijdigheid vervalt, die even gevaarlijk voor ons geloof zou zijn.

De Schrift leert ons zeker, dat heel de aarde geschapen is om den mensch; dat zelfs de zon, de maan en de sterren aan den hemel zijn gesteld tot „lichten, gezette tijden en teekenen" voor den mensch; zelfs gaat de Schrift nog verder en zegt, dat ook die machtige engelen, die God schiep opdat ze in zijnen hemel Hem prijzen zouden, „gedienstige geesten zijn, uitgezonden ten dienste dergenen, die de zaligheid zullen beërven." Alles is het uwe en gij zijt van Christus en Christus is Gods; is wel de rijkste uitdrukking van de hooge eereplaats die God aan den mensch boven al zijn medeschepselen schonk. En al zien we nu nog niet, gelijk de Apostel Paulus in Hebr. 2 : 8, 9 zegt: dat den mensch alle dingen onderworpen zijn, we zien in onzen Midde-